

SÍDELNÍ GEOGRAFIE 1

Ondřej Muříček

STRUKTURA PŘEDNÁŠKY

- přehled vývoje sídelní geografie, sídelní systémy
- struktura sídelního systému, hierarchie a síť
- sídelní modely a teorie sídelních systémů, teorie centrálních míst, urbi- a interurbánní
- dynamické modely a teorie sídelních systémů, kolonizační modely, síťové modely a vztahy k teorii
 - historický vývoj evropského sídelního systému
 - vznikající evropské urbanizační, diferenciální a funkční
 - výskyt osídlení v pravěku a středověku
- historický vývoj českého sídelního systému
 - vztahy osídlení v ČR, sídelní procesy a síťové
 - sídelní politika a plánovací úroveň

FAKTORY PROSTOROVÉHO VÝVOJE sídelních systémů

STUDIUM SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

co zkoumáme?

- velikost (množství) sídelního systému
- vnitřní diferenciace
- vztahová diferenciace = identifikace hierarchie
- hierarchická diferenciace = identifikace subtypů
- logika vztahového uspořádání
- dynamiku vývoje, transformaci vztahů a hierarchií

HIERARCHIE vs. SÍŤ

"It is a commonplace observation that nature lacks hierarchies. Most of the complex systems that occur in nature find their place in one or more of four interrelated hierarchic sequences." (Heldrich & Simon)

co je to hierarchie?

starší hierarchie
 • historicky vzniklé
 • hierarchická organizace

novější hierarchie
 • vzniklé v průběhu 20. století
 • hierarchická organizace

nová hierarchie
 • vzniklé v průběhu 21. století
 • hierarchická organizace

O ČEM JE SÍDELNÍ GEOGRAFIE?

- o sídlech** osady, vesnice, města, velkoměsta, megalopole
a jejich diferenciaci
- o lidech** městská revoluce, urbanizace
a jejich nerovnoměrné prostorové rozmístění
- o vztazích** síťové, spolupráce, metropolizace
a sídelních systémů

KOMPLEXITA SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

HIERARCHIE vs. SÍŤ

	hierarchický systém	síťový systém
struktura	pyramidální	rovninná
velikost	středně velká	velikostní rozdíly
typ	centrální	decentrální
typický příklad	střední město	metropole
dominantní síť	hierarchická	síťová
přírodní faktor	reliefní	reliefní
typický příklad	střední město	metropole

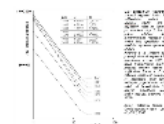
"URBAN GEOGRAPHY"

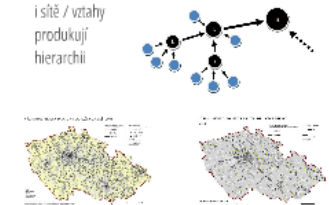
"...cities as systems within the systems of cities..." (Berry)

SETRVAČNOST SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

sídelní systémy vykazují zpravidla vysokou míru setrvačnosti ve svých makrocharakteristikách
 strukturální rysy sídelního systému se mění daleko pomaleji než vlastnosti jeho jednotlivých částí

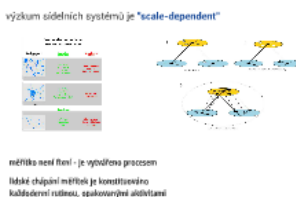
HIERARCHIE vs. SÍŤ

SÍDELNÍ SYSTÉM definice?

- SYSTEM**
 (dynamický) struktura vyvíjející se v důsledku interakce mezi adaptujícími se individuálními
- BIRAN BERRY 1964**
 "... město jako souhrn prostorových místních míst."
- ALLAN FRED 1977**
 "... systémy sídelních systémů je definován jako souhrn či regionální souhrn sídelních systémů vzájemně propojených lokálním způsobem, že jakákoliv z nich má v ekonomice aktivní, dynamickou roli, ať už v rámci sídelního systému jako celku, nebo v rámci sídelního systému jako celku, nebo v rámci sídelního systému jako celku, nebo v rámci sídelního systému jako celku..."
- DENISE PUMAIN 2006**
 "... hierarchická organizace lidských aktivit do tří úrovní, resp. do tří geografických měřítek:
 1. lokální (personální, komunitní, podnikový)
 2. město (regionální)
 3. světové (globální, světové město)"

ROLE MĚŘÍTKA

děkuji za pozornost

SÍDELNÍ GEOGRAFIE 1

Ondřej Mulíček

STRUKTURA PŘEDNÁŠKY

- předmět výzkumu sídelní geografie, sídelní systémy
 - studium sídelního systému, hierarchie a sítě
 - statické modely a teorie sídelních systémů, teorie centrálních míst, rank-size modely
- dynamické modely a teorie sídelních systémů, kolonizační modely, Gibratův model a evoluční teorie
 - historický vývoj evropského sídelního systému
 - moderní evropská urbanizace, diferenciální urbanizace
 - systémy osídlení v prostoru mimo Evropu
- historický vývoj českého sídelního systému
 - současný stav osídlení ČR, sídelní procesy a změny
 - sídelní politiky a plánovací akce

O ČEM JE SÍDELNÍ GEOGRAFIE?

o sídlech

a jejich diferenciaci

osady

vesnice

města

velkoměsta

megalopole

o lidech

a jejich nerovnoměrném prostorovém rozmístění

městské revoluce

urbanizace

o vztazích

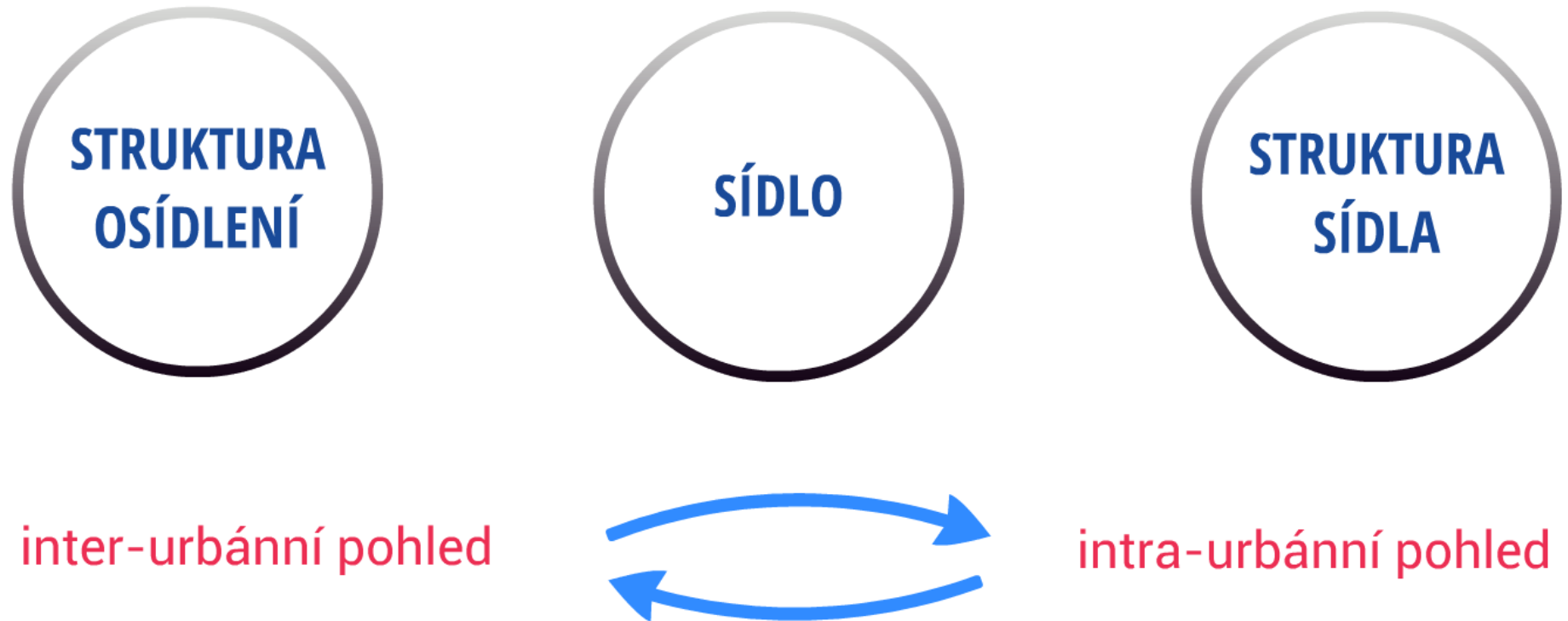
a sídelních systémech

dělba práce

spádovost

metropolizace

"URBAN GEOGRAPHY"

"..cities as systems within the systems of cities.." (Berry)

SÍDELNÍ SYSTÉM definice?

SYSTÉM

(dynamická) struktura vyplývající z lokální interakce mezi adaptujícími se individualitami

Bretagnolle, Daudé, Pumain, 2006

BRIAN BERRY 1964

„...soubor vzájemně propojených městských míst..“

ALLAN PRED 1977

„ ..systém sídel/měst je definován jako národní či regionální soubor sídel/měst vzájemně provázaný takovým způsobem, že jakákoli závažná změna v ekonomické aktivitě, zaměstnanecké struktuře, příjmech či populaci jednoho z měst/sídel způsobí přímo či nepřímo modifikace ekonomické aktivity, zaměstnanecké struktury, příjmů či populace jednoho či více měst/sídel v systému..“

DENISE PUMAIN 2006

„ ..hierarchická organizace lidských aktivit do tří úrovní, resp. do tří geografických měřítek:

1. základní jednotky (urban actors, domácnosti, podniky)
2. města jako celky
3. systémy měst přináležejících danému teritoriu“

FAKTORY PROSTOROVÉHO VÝVOJE sídelních systémů

zdroje /
obdělávatelná půda

zpracovatelský
průmysl / služby

kulturní prostředí

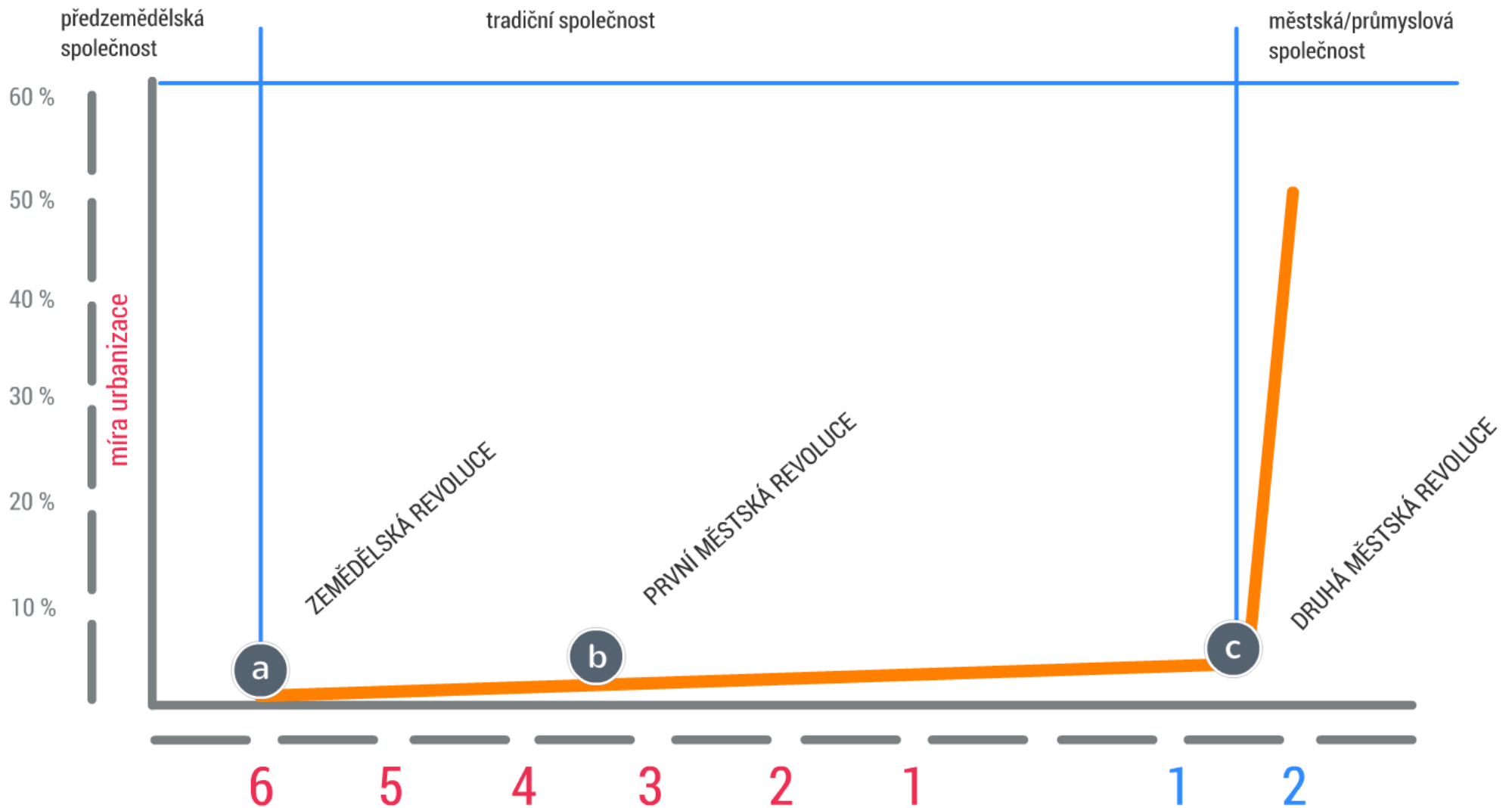
zdroje / nerostné
suroviny

úroveň osobní
mobility

historický kontext

organizace
veřejného života

MĚSTSKÉ REVOLUCE

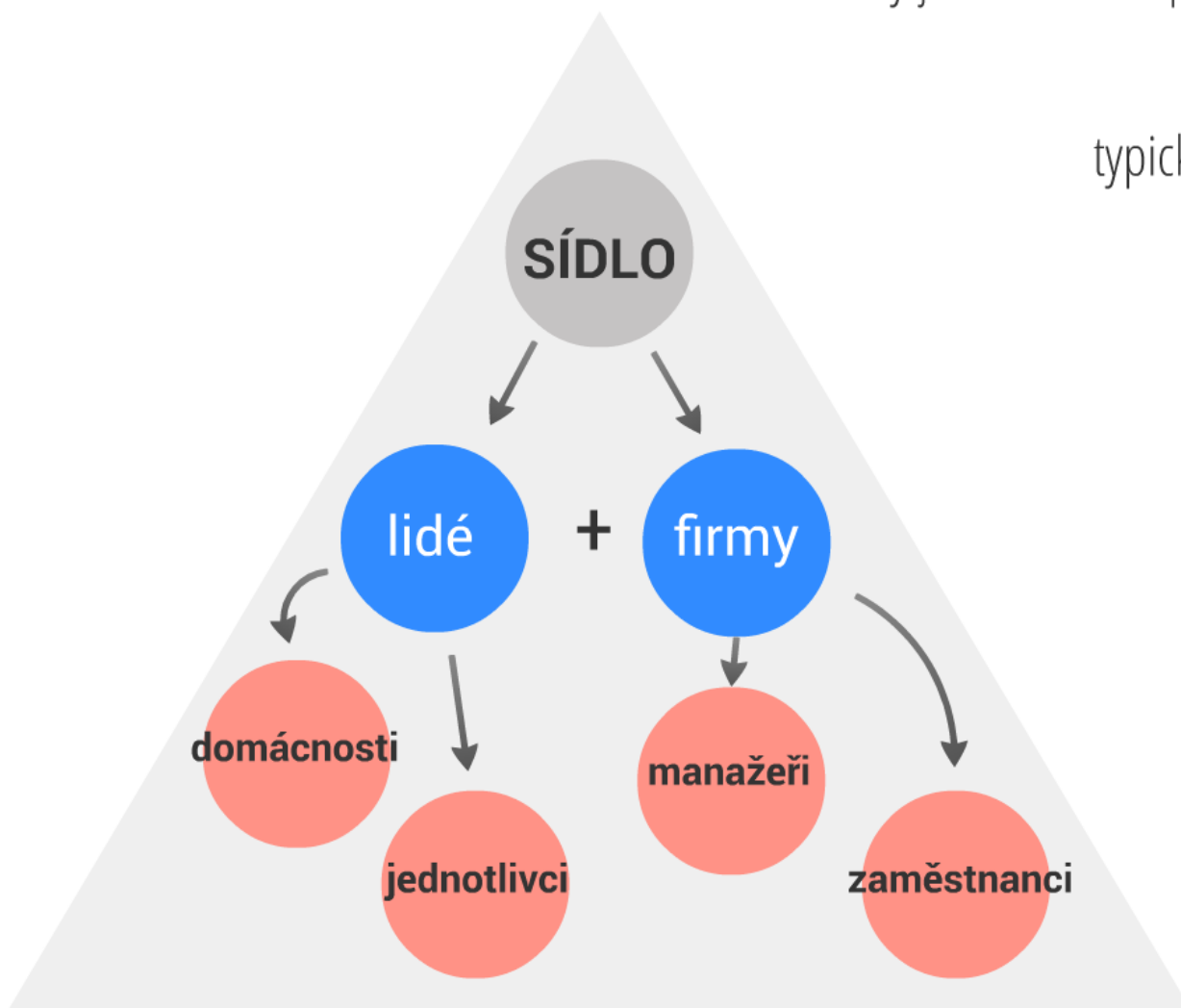
KOMPLEXITA SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

není vždy jasná vazba či proporcionalita mezi příčinou a důsledkem

typickým stavem je stav organizovaného chaosu

nelze očekávat lineární vývoj/chování

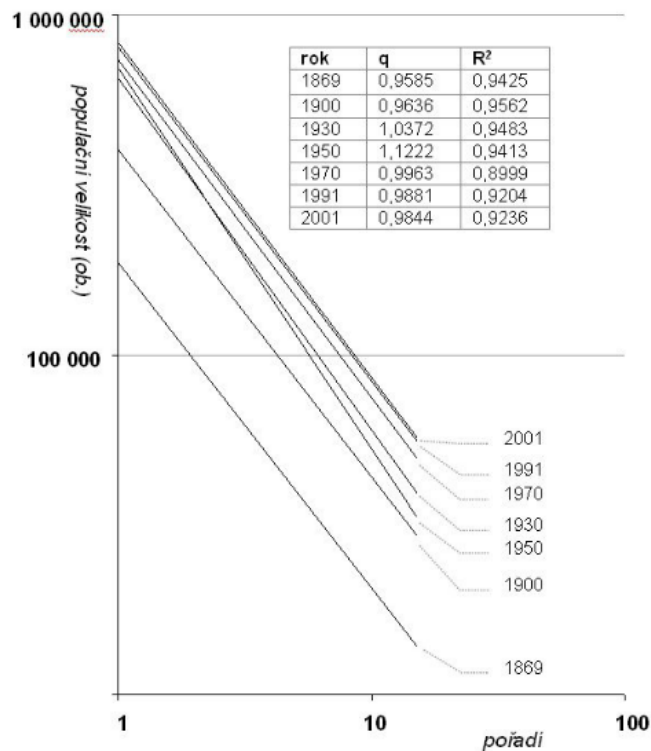
lze očekávat efekty "motýlích křídel"

SETRVAČNOST SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

sídelní systémy vykazují zpravidla vysokou míru setrvačnosti ve svých makrocharakteristikách

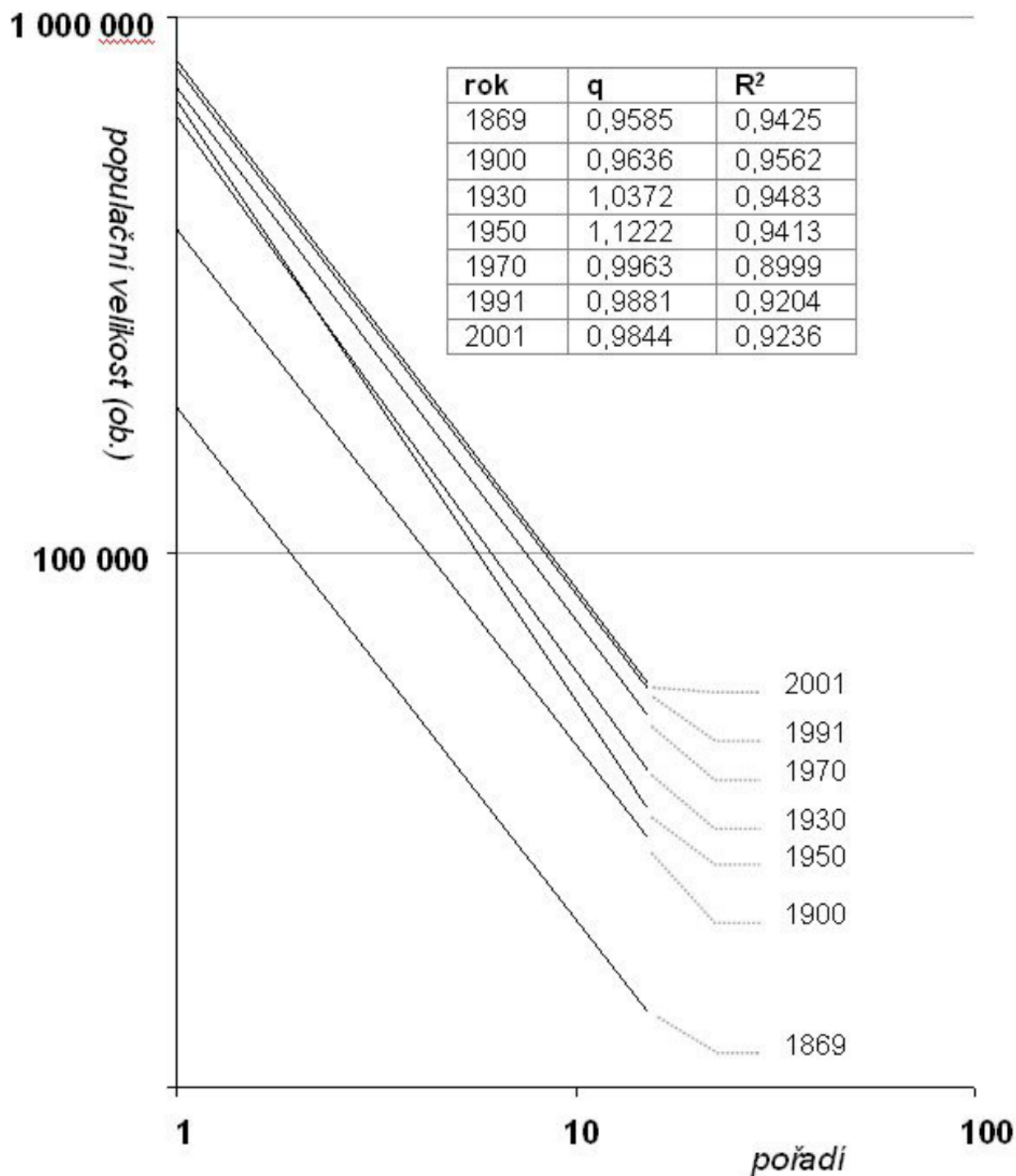
strukturální rysy sídelního systému se mění daleko pomaleji než vlastnosti jeho jednotlivých částí

Graf znázorňuje v logaritmické stupnici regresní funkci křivky velikostního pořadí měst (Zipfovy křivky) pro 15 největších měst na území ČR pro uvedené roky. Z obrázku je patná relativní stabilita hierarchického rozložení měst, stejně jako specifická situace sídelního systému v poválečném období.

Hodnoty q ve vložené tabulce popisují strmost regresní křivky (maximum v roce 1950, kdy došlo k výraznému relativnímu propadu většiny větších měst s výjimkou Prahy a Ostravy), zatímco koeficient determinace R^2 naznačuje míru odchylky reálných populačních velikostí měst od teoretických hodnot daných průběhem regresní křivky (nejvyšší odchylka v roce 1970).

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSU, 2006

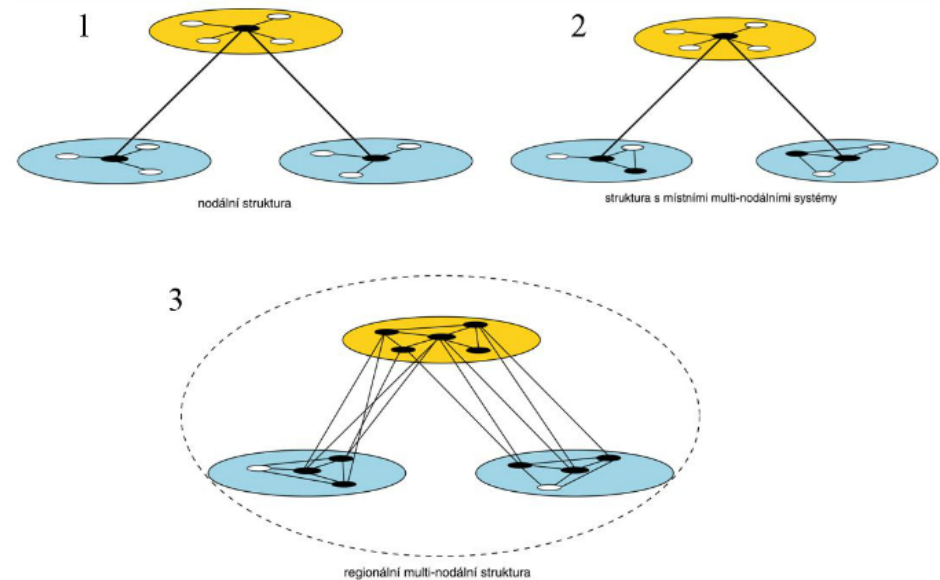
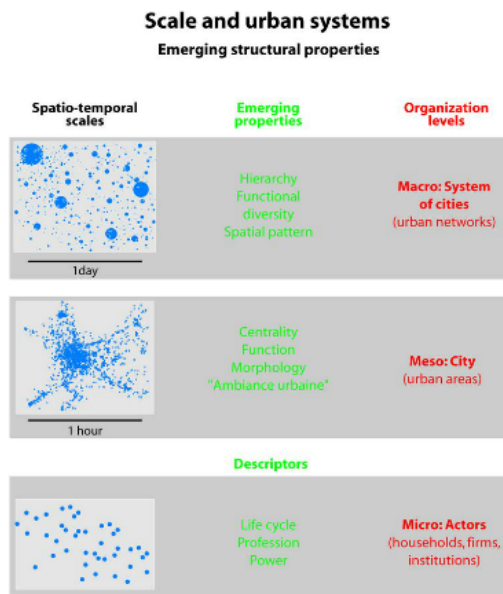
Graf znázorňuje v logaritmické stupnici regresní funkci křivky velikostního pořadí měst (Zipfovy křivky) pro 15 největších měst na území ČR pro uvedené roky. Z obrázku je patrná relativní stabilita hierarchického rozložení měst, stejně jako specifická situace sídelního systému v poválečném období.

Hodnoty q ve vložené tabulce popisují strmost regresní křivky (maximum v roce 1950, kdy došlo k výraznému relativnímu propadu většiny větších měst s výjimkou Prahy a Ostravy), zatímco koeficient determinace R^2 naznačuje míru odchylky reálných populačních velikostí měst od teoretických hodnot daných průběhem regresní křivky (nejvyšší odchylka v roce 1970).

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSU, 2006

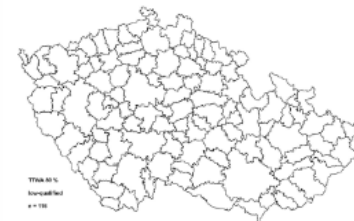
ROLE MĚŘÍTKA

výzkum sídelních systémů je "scale-dependent"

měřítko není fixní - je vytvářeno procesem

lidské chápání měřítek je konstituováno každodenní rutinou, opakovanými aktivitami

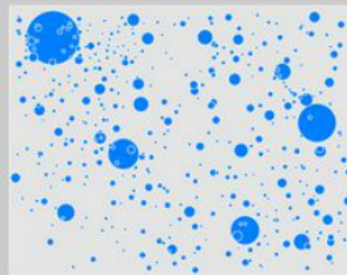
Scale and urban systems

Emerging structural properties

Spatio-temporal scales

Emerging properties

Organization levels

1 day

Hierarchy
Functional diversity
Spatial pattern

Macro: System of cities
(urban networks)

1 hour

Centrality
Function
Morphology
"Ambiance urbaine"

Meso: City
(urban areas)

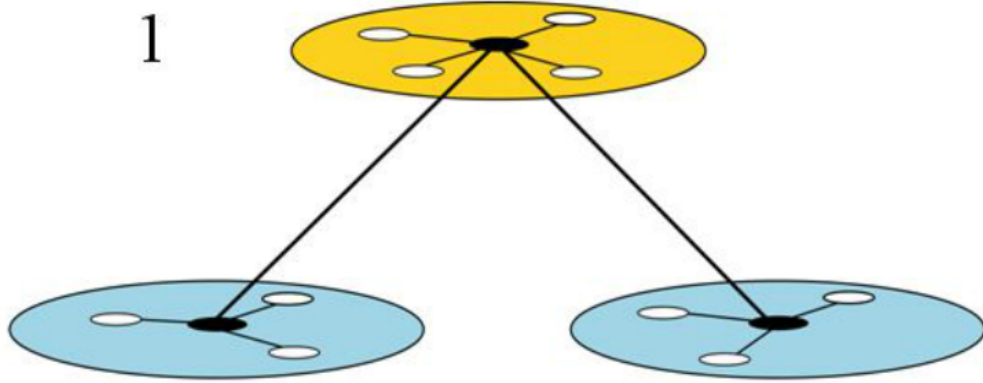
Descriptors

Life cycle
Profession
Power

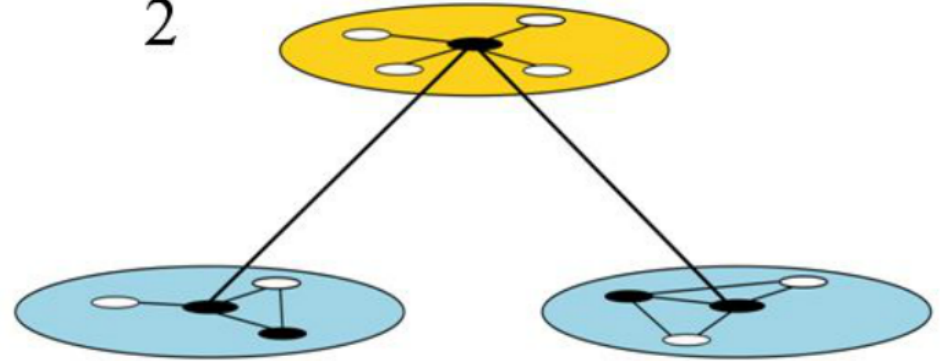
Micro: Actors
(households, firms, institutions)

1

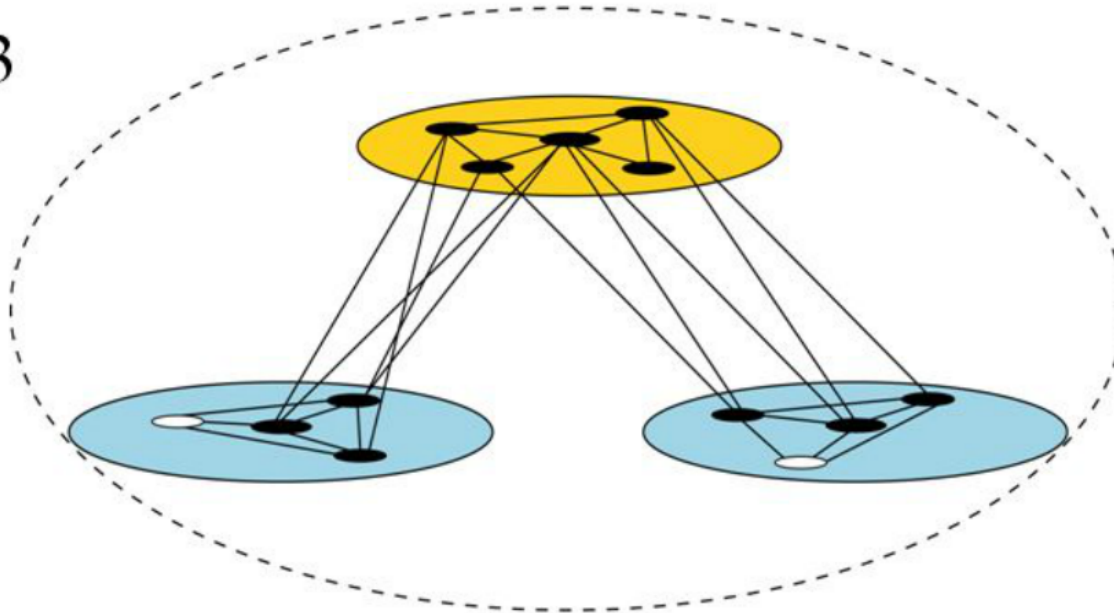
nodální struktura

2

struktura s místními multi-nodálními systémy

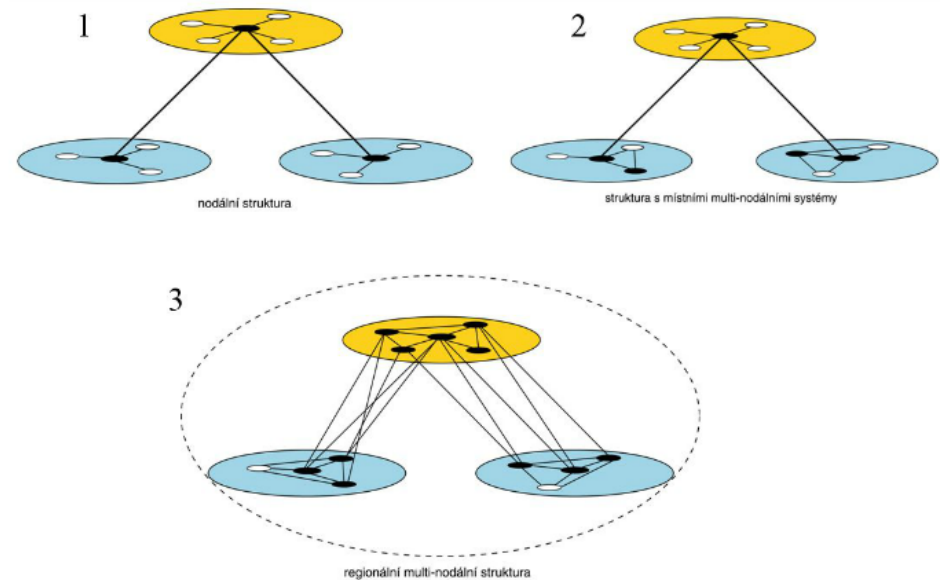
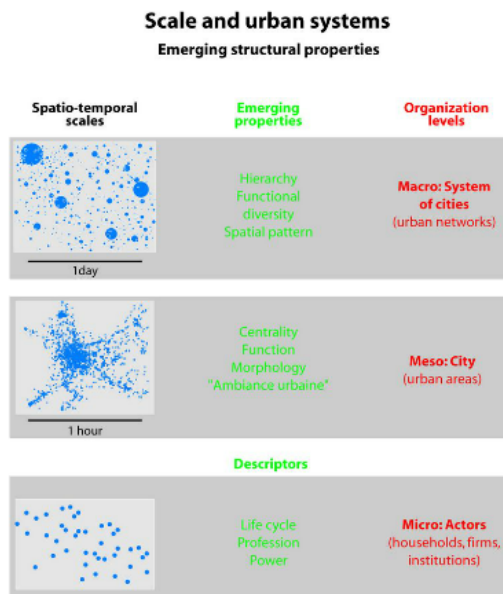
3

regionální multi-nodální struktura

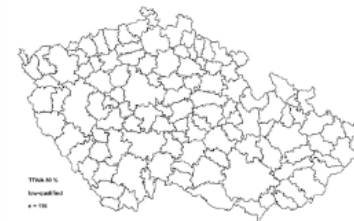
ROLE MĚŘÍTKA

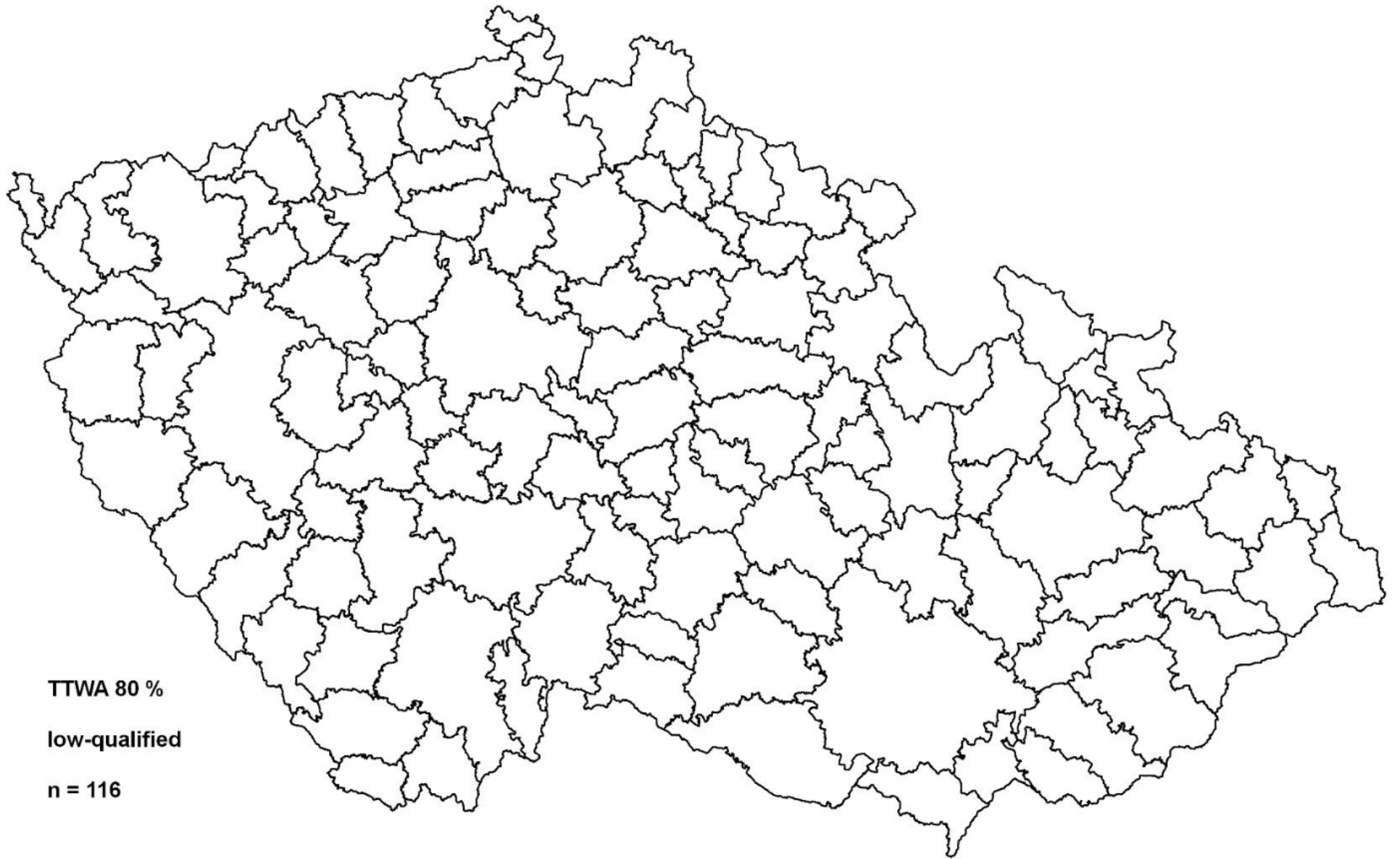
výzkum sídelních systémů je "scale-dependent"

měřítko není fixní - je vytvářeno procesem

lidské chápání měřítek je konstituováno každodenní rutinou, opakovanými aktivitami

TTWA 80 %

low-qualified

n = 116

TTWA 80 %
high-qualified
n = 85

STUDIUM SÍDELNÍCH SYSTÉMŮ

19. stol.

vliv dostupnosti
na městské trhy
von Thünen

1930 - 1960

ranking,
prostorové vzorce
Christaller, Lösch,
Isard, Berry

současnost

metropolizace
polycentrismus
město-venkov
komplexita

poč. 20. stol

polohový
potenciál
městských míst

1980 - 2000

world economy
centres, world
cities,
konkurence

co zkoumáme?

- velikost (masu) sídelního systému
- vnitřní diferenciaci
 - vertikální diferenciaci = identifikace hierarchie
 - horizontální diferenciaci = identifikace subsystémů
- logiku vztahového uspořádání
- dynamiku vývoje, transformaci vztahů a hierarchií

HIERARCHIE vs. SÍŤ

“It is a commonplace observation that nature loves hierarchies. Most of the complex systems that occur in nature find their place in one or more of four intertwined hierarchic sequences.”

Herbert A. Simon

co je to hierarchie?

order hierarchy

přirozené uspořádání založené na velikosti

inclusive hierarchy

model "matrjoška", "chinese boxes"

control hierarchy

způsob společenské či ekonomické organizace založené na vztazích nadřízenosti a podřízenosti

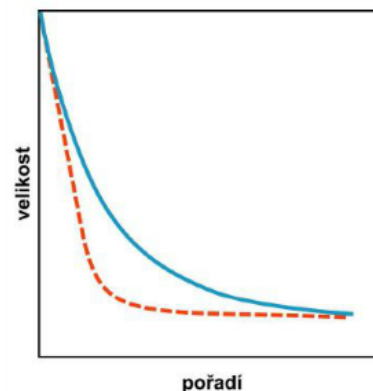
level hierarchy

hierarchie vyplývající z měřítka, hierarchie procesů či jevů ontologicky spojených právě s danou měřítkovou úrovní

hierarchická organizace

vertikální vztahy

morfologický přístup

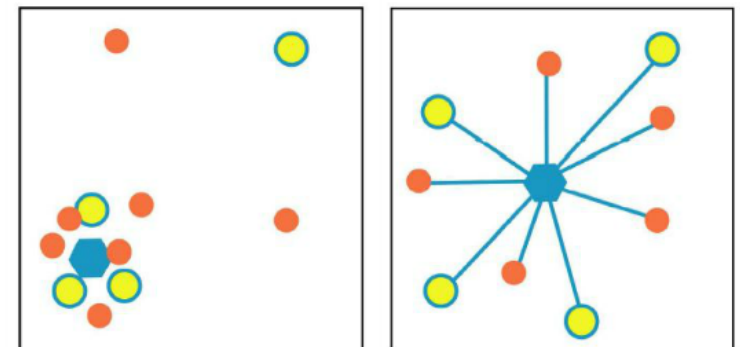

rank-size rule | primacy index | (TCM)

prostorová/vztahová organizace

horizontální vztahy

vztahový (relační) přístup

(TCM) | FMR | polycentricita

HIERARCHIE vs. SÍŤ

hierarchický systém

síťový systém

základní jednotka

zemědělský region/místní
administrativní jednotka

obchodní síť

role města

centrální místo v hierarchii
centrálních míst

nodus v propojené síti měst

typ a tvar

pevninský, geometrický

přímořský, nepravidelný

typický příklad

tržní město (market city,
hamlet)

kupecké město

ekonomická funkce

trhy a obsluha území

obchod, převážně dálkový

politická funkce

administrativní funkce
nad místními jednotkami

neformální kontrola

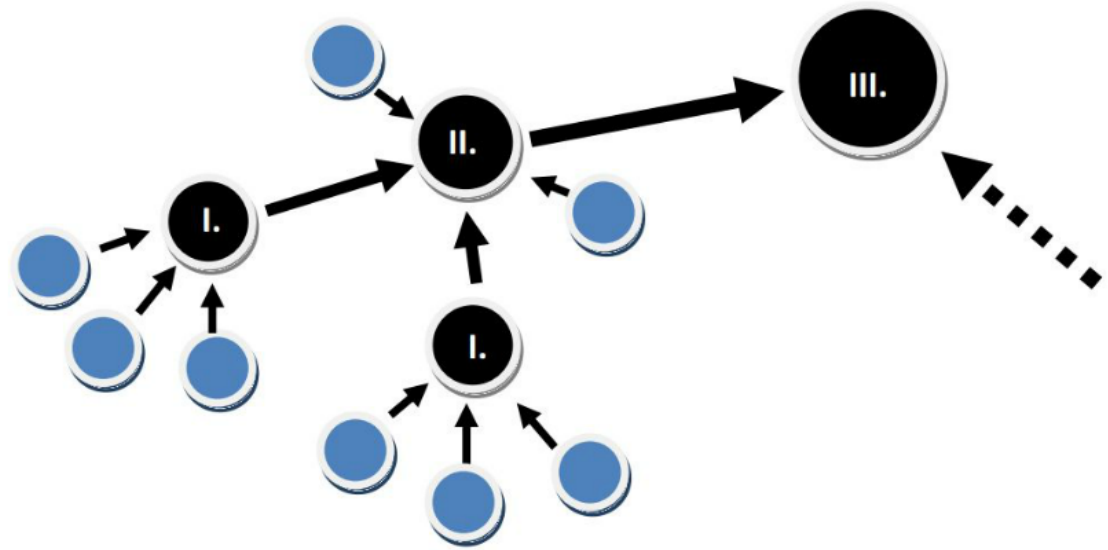
hlavní aktéři

výrobci: řemeslníci
a zemědělci

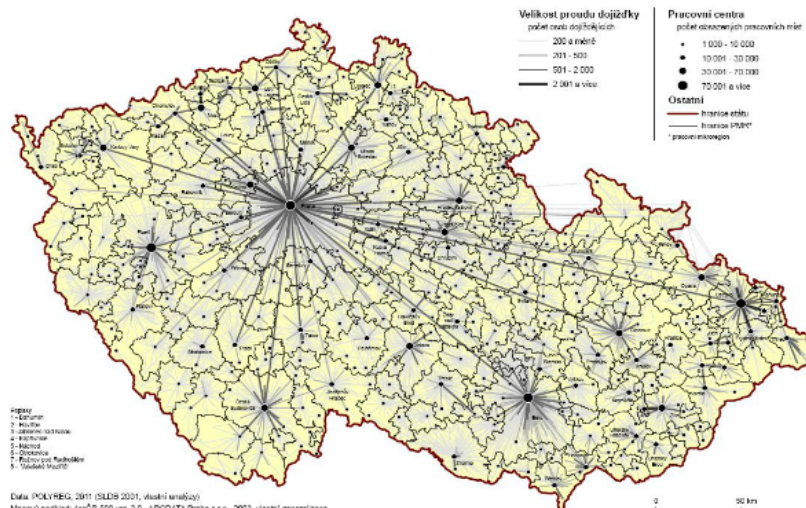
obchodníci: kupci a bankéři

HIERARCHIE vs. SÍŤ

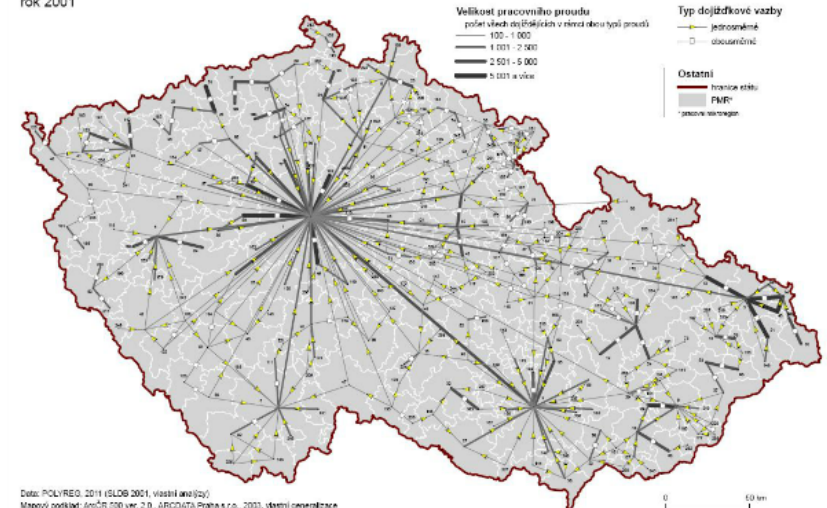
i sítě / vztahy
produkují
hierarchii

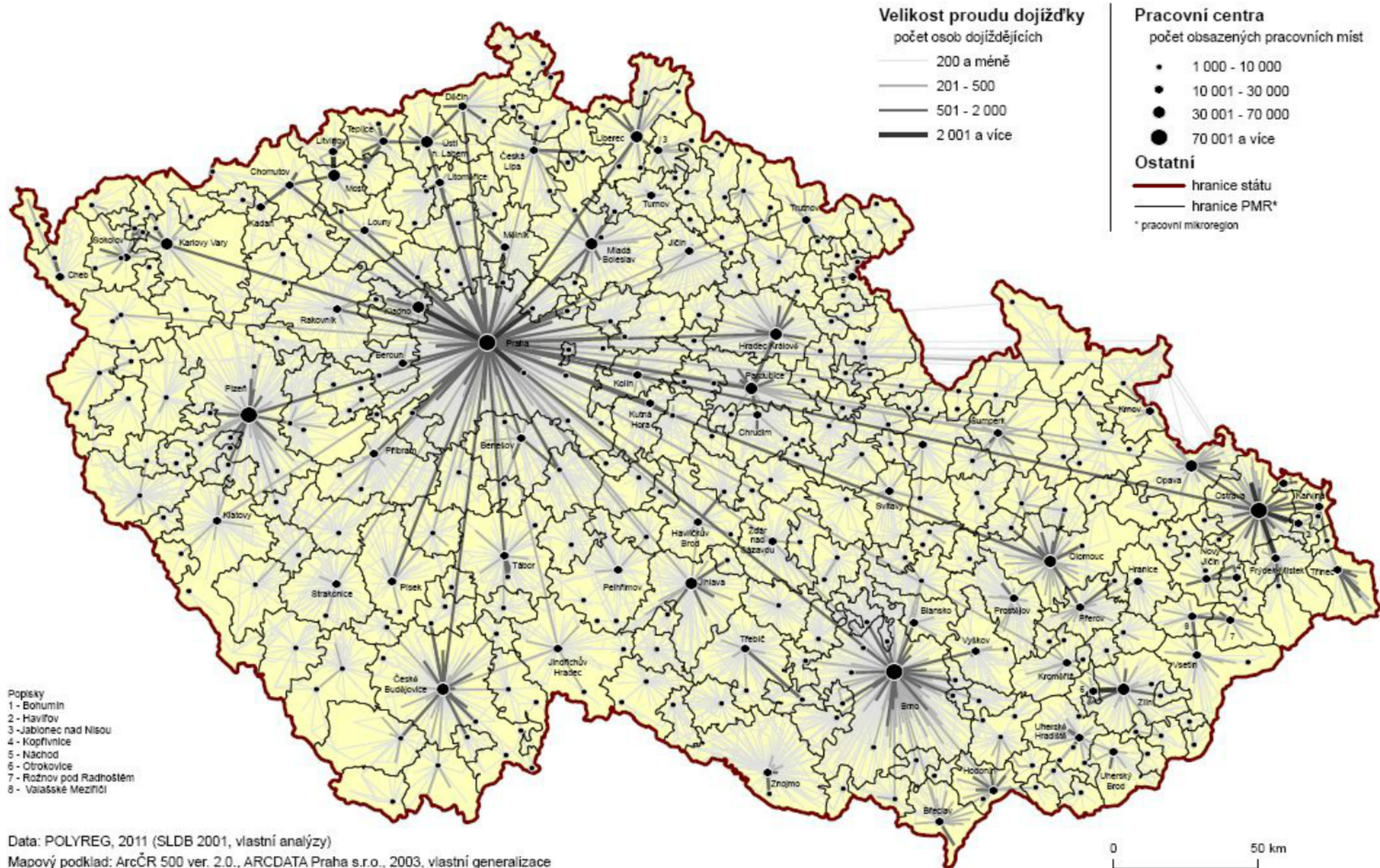
VÝZNAMNÉ PROUDY PRACOVNÍ DOJÍŽDKY Z OBCÍ - 2001

VÝZNAMNÉ PROUDY MEZI PRACOVNÍMI MIKROREGIONY
rok 2001

VÝZNAMNÉ PROUDY PRACOVNÍ DOJÍŽĎKY Z OBCÍ - 2001

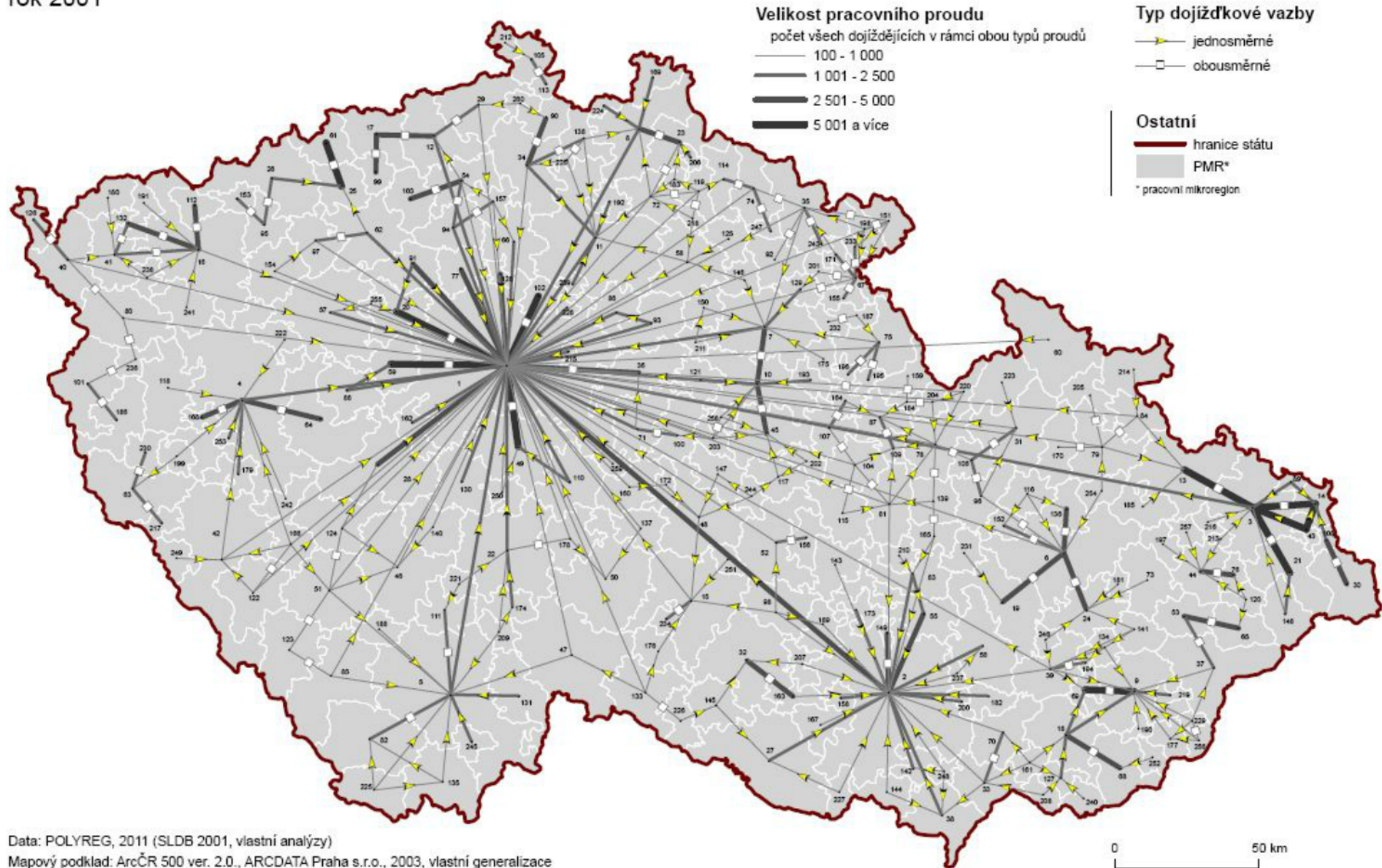

Data: POLYREG, 2011 (SLDB 2001, vlastní analýzy)

Mapový podklad: ArcČR 500 ver. 2.0., ARCDATA Praha s.r.o., 2003, vlastní generalizace

VÝZNAMNÉ PROUDY MEZI PRACOVNÍMI MIKROREGIONY

rok 2001

Data: POLYREG, 2011 (SLDB 2001, vlastní analýzy)

Mapový podklad: ArcČR 500 ver. 2.0., ARCDATA Praha s.r.o., 2003, vlastní generalizace

0 50 km

děkuji za pozornost

